

ต้มในครัว

ว.ศ., ๑๒๓

ด้วยอภินันทนาการ
จาก หลวงโกศลนุช โสภณนุช
ค้ายธิบาย ชาญชิ สัมโนครว

๑. ความ คิด ที่จะ ทำ ชาญชิ สัมโน ครว นี้ มี มา ช้า นาน แต่ ทำ ไม่ สำ เร็จ

ได้ เพราะ เมื่อ ยัง ไม่ ได้ จัก การ ปก ครอง ท้อง ที่ ไม่ มี กรม การ อำนวยการ แก่
กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน พอ ที่ จะ ช่วย ทำ ชาญชิ ให้ แน่นนอน ได้ ถึง ต้อง การ จึง
ต้อง งัด การ ทำ สัมโนครวไว้ รอ ได้ จัก การ ปก ครอง ท้อง ที่ สำ เร็จ ก่อน
ส่วน การ ปก ครอง ท้อง ที่ คือ จัก รวม หัว เมือง เปน มณฑล เทศาภิบาล
เป็น ต้น นั้น ได้ จัก มา ได้ ย ล่า คับ เมื่อ จัก การ วาง แบบ แผน ปก ครอง ท้อง
ที่ มณฑล ไค แล้ว ก็ ได้ ให้ สำ รวจ นิย แก่ ยอด จำนวน พล เมือง ใน มณฑล
นั้น ๆ เปน ชาญชิ สำ รวจ ไว้ ชั้น หนึ่ง

๒. เมื่อ ทำ ชาญชิ สำ รวจ แล้ว ได้ เริ่ม คิด ที่จะ ทำ ชาญชิ สัมโนครว
ได้ ย เลือ ย ค คือ ให้ มี ราย ชื่อ ทุก ตัว คน เปน ต้น ใน ชั้น ต้น ได้ ลง ทำ
แบบ ค่า รวาง พิมพ์ แจก แก่ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน ให้ ไป ครอบ ชาญชิ คน ซึ่ง อยู่
ใน ปัก ครอง ของ ตน มา ส่ง การ ไม่ สำ เร็จ ได้ ด้วย ความ จริง ที่ ปลาด คอย่าง หนึ่ง
มา ปรากฏ ขึ้น คือ ว่า กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน แล ราษฎร ของ เขา แม้ โดย มาก
อ่าน หนังสือ ได้ แต่ น้อย นั ก ที่ จะ เขียน หนังสือ เปน แล ยิ่ง น้อย
ที่ เกี่ยว ที่ จะ เข้า ใจ เขียน ลง ค่า รวาง พิมพ์ ได้ ถูก ต้อง ได้ ด้วย เหตุ นี้ การ
ที่ คิด ทำ สัมโน ครว เลือ ย ค จึง ไม่ สำ เร็จ ได้ ใน ครั้ง แรก ต้อง รอ คิด พ

วิธีทำต่อมาจน ร.ศ, ๑๒๒ จึงได้ทำใหม่ อีก ครั้ง หนึ่ง

๓ วิธีทำ ล่ามโนครวที่ทำใน ร.ศ, ๑๒๒ นั้น ทำเป็นแบบตาราง
พิมพ์สำหรับ จก ขาญชี ล่ามโนครว แผ่น ละบ้าน หนึ่ง หรือ ถ้า ไม่ พอ
๒ แผ่น ๓ แผ่น บ้าน หนึ่ง ตามจำนวนคน แต่ไม่จก ๒ บ้านในแผ่น
เกี่ยว ตารางพิมพ์นี้เขียนเป็นเล่มสมุดประมาณพอจกล่ามโนครวได้ ๑๐๐ บ้าน
กระทรวง มหาก ไทย จ่าย สมุด ตาราง พิมพ์ ออก ไป ไว้ ที่ กรม การ อำเภ พอ
ที่ จะจกล่ามโนครวใน อำเภอนั้นๆ ทุกอำเภแล้ว ในอำเภหนึ่งจัดให้ปลัด
อำเภ คน หนึ่ง เสมียน คน หนึ่ง ซึ่ง ใ้ ชี แจง ให้ เข้า ใจวิธี จก แล้ว นั้น
เป็น พนักงานทำล่ามโนครว ๆ ถือ สมุด ตาราง พิมพ์ ออกไป ตาม ท้อง ที่ ใ้
ผู้ใหญ่ บ้าน นำ ทำ ล่ามโนครวที่ ละบ้าน คือ พนักงาน แล ผู้ใหญ่บ้าน พร้อม
กันเข้าไปใน บ้าน ราษฎร ทุกๆ บ้าน ถามเจ้าบ้านให้บอก ขาญชีคน ที่ อยู่ ใน
บ้าน นั้น แล้ว แล เรียกตัว มาถาม เป็น รายตัว ตามที่ จะถาม ได้ ทุก ครว
จกลง ใน ตาราง พิมพ์ ตาม แบบ ใ้ เจ้า พนักงาน เที่ยว ทำ ล่ามโนครว ตาม
บ้าน เรือน ราษฎร ทั้ง นี้ จนครบ ทุกบ้าน เรือน บรรดา มี ใน อำเภ นั้น ๆ วัน ใ้
แต่คนฆ่า คนคอย ที่ แยกย้าย กัน อยู่ตาม ยอด เขา จะตรวจจับได้ โดยยาก
หาได้ ตรวจ ถึง ไม่ เมื่อ กรม การ อำเภ จก ขาญชี ล่ามโนครว เสร็จ แล้ว
ลง ได้ ลัก ๒ - ๓ เดือน ใ้ ใ้ มี เจ้า พนักงาน ถือ ขาญชี ที่ ใ้ ทำ ออก

เลขที่๑

เลขหมู่

เลขทะเบียน

๑๖. ๕๕๕๒๐

ตรวจ สอบ ใน บาง คำขล เพื่อจะให้อู่ว่างการที่ ทำนั้น ถูก ค้าง ถัด วัน ที่ หรือ
 เมื่ ตาม ที่ ได้ ตรวจ สอบ ได้ ความ ว่า ขาญชี ที่ กรม การ อ่า เนาอ ทำ ถูก ค้าง
 ที่ มาก จำนวน คน ผิด น้อย กว่า ที่ ได้ ตรวจ สอบ ถัด กัน ไม่ เกิน ๑๐๐ ละ ๒
 จึง เห็น ว่า จำนวน คน ที่ ได้ จด ตาม ขาญชี ลำ โน คราว นี้ โกล้ ความ แน่ นอน
 ควร เป็น ที่ พอ ใจ ได้

๔ ส่วน ขาญชี พระสงฆ์ สาม เณร นั้น ก็ ทำ โทย วิถี เดียว กับ ทำ ขาญชี
 คฤหัสถ์ เช่น แต่ ใช้ ขาญชี เล่ม หนึ่ง สำหรับ วัด หนึ่ง จก ทั้ง พระสงฆ์
 สาม เณร แล ขรรคา คฤหัสถ์ ที่ ใด ไคร ย อยู่ ใน วัด นั้น ๆ

๕ ในการ จด ขาญชี ลำ โน คราว ภาย เลือ ยก ทำ เป็น ค้าง จก ถึง
 ว่า คน ไท เป็น ชาติ ไท ข้อ นี้ เป็น การ ยาก มาก เพราะ พล เมือง ที่ อยู่ อ่า
 ไคร ย ใน พระ ราช อาณา จักร์ โทย มาก ย่อม เป็น เชื้อ สาย ระ คน ปน ชาติ จะ แยก
 ออก ไป ว่า เป็น ชาติ ไท ให้ แน่ นอน ชัด ที่ เดียว ทั่ว ไป นั้น ยาก ที่ จะ แยก ได้
 ยก ตัวอย่าง ดัง จีน ที่ เข้า มา ตั้ง ภู มิ ลำ เนาอ อยู่ ใน พระ ราช อาณา จักร์ นี้ โทย มาก
 ย่อม ได้ ผู้ หนึ่ง ไทย เป็น ภรรยา มี บุตร หลาน สืบ ต่อ ลง มา ถ้า เป็น ผู้ ชาย มัก ไว้
 ผม เปีย ตาม เพศ จีน ลง ไป หลาย ชั้น ชั่ว คน จน ถึง พุค ภาษา จีน ไม่ ได้ ก็ มี
 ส่วน บุตร หลาน จีน ที่ เป็น ผู้ หนึ่ง นั้น ก็ มัก ไว้ ผม แต่ง ตัว อย่าง ไทย ตาม มาร คามา
 แต่ ชั้น บุตร ของ จีน จะ กำ หนด ว่า เป็น จีน เพียง ไร เป็น ไทย เพียง ไร

ก็ หนค ยาก ใน เรื่อง ขาญชีจีน ตาม ล่ามโน ครัว นี้จึง ใต้ กำ หนดเอา ตาม
 เพศ ที่ พึ่ง เห็น ใต้ ้วย การ แ่ง ทั่ว โทษ ปรกติ คือว่า บรรดา ชาย ที่ ไร่ ไร่
 จะเป็น จีน แท้ หรือ แม่ แท้ เป็น เชื้อ สายจีน เพียง ใด ก็ ตาม ถ้า ไร่ ไร่
 อย่งจีน ใ้ ้นับ ว่า เป็นจีน บรรดา หญิง ที่ แ่ง ทั่ว เป็นไทย ก็ ใ้ ้นับ ว่า เป็น
 ไทย เว้น ไร่ ไร่ แต่ หญิง ที่ แ่ง ทั่ว เป็นจีน คือ ผู้ หญิง ที่ มา จาก เมืองจีน ก็มี
 มาก จึง ใ้ ้นับ ว่า เป็นจีน

๖ ยัง คน อีก บาง จำ พวก คือ เขมร มอญ เป็น ต้น คน เหล่า นี้
 โทษ มาก เป็น แต่ เชื้อ สายของ คนชาติ นั้น ๆ ซึ่ง ใ้ เข้า มา อยู่ ใน พระ
 ราชอาณา จักร ใ้ ้นับ ทั่ว ้วย ร้อยปี แล มาสมพงษ์ เกี่ยว ข้อง กับ คน ใน พื้น
 เมือง เป็น เชื้อ สาย สืบ มา แล การ แ่ง ทั่ว ก็ เหมือนกับ คน ไทย ไม่ ผิด
 กัน ยาก ที่ จะ กำ หนด ใ้ ้นับ ทั่ว อย่งอื่น จึง ใ้ ใ้ กำ หนด ลง ไร่ ว่า ถ้า
 คน จำ พวก ใด โทษ ปรกติ ใ้ พุค จากัน ทั่ว ภาษา ใด ให้ ใจ ว่า เป็น ชาติ แ่ง
 ภาษา นั้น การ แ่ง ชาติ ที่ กำ หนด ไม่ ใ้ ้นับ ทั่ว อย่งอื่น ๆ ใ้ แ่ง
 โทษ กำ หนด ดัง นี้ กล่าว คือ ทั่ว การ แ่ง ทั่ว ของ คน ชาติ นั้น ๆ โดย
 ปรกติ แล กำ หนด ทั่ว ภาษา ที่ คน เหล่า นั้น ใ้ พุค จากัน โดย ปรกติ

๗ แต่ มี ที่ จะ แ่ง ไม่ ใ้ อยู่ อย่งหนึ่ง คือ ที่ จะ แ่ง ให้ เป็น ลาว
 เป็น ไทย เพราะ การ ที่ กำ หนด ว่า เป็น ลาว เป็น ไทย นั้น แม้ ตาม ความ

เข้าใจ ของ คน ทั้ง หลาย ก็ไม่มีหลัก ถ้าว่า ด้วย ภาษา ลาว ภาษา ไทย ก็ เป็น ภาษา อันเดียวกัน ต่างแต่ สำเนียง แลถ้อย คำ บางคำ ซึ่ง เป็น ภาษาเก่า ภาษา ใหม่ ผิดกัน ถ้า จะ กำหนดว่า ผู้ที่พูด สำเนียง ไม่เหมือน ชาว บางกอก เป็น ลาว ชาว ลครก็ จะต้องว่า ไม่ใช่ ไทย เพราะ พวก สำเนียง ไกล ชาว บางกอก ยิ่งกว่า จำพวก ที่ เรียกว่า ลาว เสีย อีก ถ้า จะว่า ตาม ความจริง ที่ ปรากฏ ทั้ง หลาย ได้รู้ แล้ว เป็น แน่ นอก ใน เวลา นี้ คน ที่ เรา เรียก กัน ว่า ลาว ใน เวลา นี้ ที่ จริง เป็น ไทย มี ใช่ ลาว แล ตัว เขาเอง เขาก็ ถือ ว่า เป็น ไทย แล คน ชาติลาว ที่ จริง นั้น ก็ยังมี อยู่ คือ ที่ เรา เรียกว่า ลาว หรือ ที่ เรียก ใน มณฑล พายัพ ว่า ลวะ ซึ่ง เป็น ชาว เมือง เต็ม ของ สยาม ประเทศ ข้าง เหนือ เมื่อ ก่อน ไทย ใต้ มา ครอบ ครอง นั้น ทุก วัน นี้ คน ชาติ เต็ม นั้น ก็ ยังมี แห่ง ละเล็ก ละน้อย อยู่ ทั่ว พระราชอาณา จักร เพราะ เหตุ ที่ ไม่ สามารถ จะ แบ่ง ได้ ทั้ง ใช่ ประโยชน์ แล ความจริง ที่ จะ แบ่ง ไทย ให้ เป็น ลาว ไป พวกหนึ่ง คง ว่า มา นี้ ใน ลำโน ครวั เลียบ คนี้ จึง ใ้ จาก เป็น ไทย เหมือน กัน ทั้ง ลีน

๘ ขาญชี ลำโน ครวั เลียบ คนี้ ใ้ ลงมือ ทำเมื่อ เดือน มกราคม ร.ศ. ๑๒๑๒ พร้อมกัน สำเร็จได้ใน ๕ เดือน แต่ทำได้เพียง ๑๒ มณฑล คือ มณฑลนครราชสีมา มณฑลนครสวรรค์

มณฑลกรุงเก่า มณฑลราชบุรี มณฑลนครไชยศรี มณฑลพิษณุโลก
 มณฑลชุมพร มณฑลปาจิณบุรี มณฑลภูเก็ต มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑล
 จันทบุรี มณฑลที่ยังไม่ได้ทำ ๖ มณฑล คือ มณฑลกรุงเทพฯ
 ไม่ได้ขึ้นในกระทรวงมหาดไทย มณฑลพายัพ มณฑลอุดร มณฑล
 อีสาน มณฑลบูรพา การปกครองท้องที่ขึ้นอำเภอยังไม่เรียบร้อยลง
 ระเบียบดี จะต้องรออีกสักปีหนึ่งจึงจะทำสำเร็จได้ มณฑลไทรบุรี
 เมืองกลันตัน เมืองตรัง กานู ใช้แบบปกครองท้องที่อย่างมลายู
 พนักงานในเมืองนั้นยังไม่สามารถจะทำได้ แต่อีกปีหนึ่งหรือสองปี
 คงจะทำบัญชีเลื่อยกสำเร็จได้เหมือนกัน ด้วยเหตุที่บัญชีสามโนครวั
 เลื่อยกยังไม่ได้ทำทั่วทุกมณฑลนี้ ยอกต่างๆ ในบัญชีสามโนครวั
 ที่ได้ยกมากล่าวต่อไปนี้ ขอให้เข้าใจว่าเป็นยอกเฉพาะ ๑๒ มณฑล
 ที่ได้ทำสามโนครวั เลื่อยกแล้วนั้น

๙ จำนวนคนใน ๑๒ มณฑลที่ได้ทำบัญชีสามโนครวั เลื่อยก
 แล้ว ผู้ชาย ๑,๖๒๔,๔๖๒. คน ผู้หญิง ๑,๖๘๓,๕๗๐. คนรวมทั้ง
 ชายหญิง ๓,๓๐๘,๐๓๒. คน จำแนกจำนวนไปน มณฑลดังนี้

มณฑลนครศรีธรรมราช ๖๔๕,๕๔๕. คน

มณฑลกรุงเก่า ๔๘๔,๒๓๖. คน

มณฑล นครราชสีมา	๔๐๒,๐๖๘.	คน
มณฑล ราชบุรี	๓๔๔,๔๐๒.	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๒๘๒,๐๕๓.	คน
มณฑล นครไชยศรี	๒๔๖,๗๓๔.	คน
มณฑล นครสวรรค์	๒๒๘,๔๙๗.	คน
มณฑล พิษณุโลก	๑๙๖,๗๓๙.	คน
มณฑล ภูเก็ต	๑๗๘,๕๙๙.	คน
มณฑล ชุมพร	๑๒๙,๙๐๑.	คน
มณฑล จันทบุรี	๙๔,๙๗๗.	คน
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๗๔,๒๘๑.	คน

๑๐ จำนวนคนทั้ง ๑๒ มณฑลที่ได้กล่าว มา ในข้อ ๙ นั้น จำแนก

ตามชาติมีจำนวน ดังนี้

ไทย	๒,๖๗๗,๙๘๗.	คน
เขมร	๒๘๙,๔๒๓.	คน
จีน	๑๙๕,๔๙๘.	คน
เขมร	๗๘,๗๐๔.	คน
มอญ	๒๙,๑๕๖.	คน

เกรียง	๑๕,๒๕๗	คน
ญวน	๔,๗๕๗	คน
แขกจาม	๑,๖๐๑	คน
เงี้ยว	๙๙๔	คน
พม่า	๖๐๗	คน
แขกเทศ	๕๑๘	คน
แขกชวา	๓๗๑,	คน
ฝรั่ง	๑๗๘,	คน
ทวาย	๔๕	คน
ชาติอื่น ๆ	๘,๕๓๖	คน

บรรพชิตไม่ได้ อยู่ในจำนวนชาติที่กล่าวมาแล้ว เพราะ ผู้ที่บวช
 เช่นพระภิกษุ สามเณร มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันโดยมาก ยากที่จะแยก
 เป็นชาติใด ๆ คือ จีน หรือ เป็นมอญ เป็นเขมร เป็นต้น ได้

๑๑ จำนวนจีน ๑๕๕,๔๕๘ คน ทั้งปรากฏอยู่ในข้อ ๑๐ นั้น
 เมื่อ แยกจำนวนออก เป็นมณฑลที่มีจำนวนจีนมากแลน้อยโดยลำดับกันดังนี้

มณฑล ราชบุรี	๓๘,๗๖๗	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๓๕,๙๑๒	คน

มณฑล นครเขษขรี	๓๓,๕๕๒	คน
มณฑล ภูเก็ต	๓๒,๔๐๘	คน
มณฑล กรุงเก่า	๑๘,๖๑๕	คน
มณฑล จันทบุรี	๑๐,๐๘๐	คน
มณฑล นครศรีธรรมราช	๕,๓๐๓	คน
มณฑล นครสวรรค์	๖,๒๘๓	คน
มณฑล พิษณุโลก	๔,๔๔๒	คน
มณฑล ชุมพร	๓,๑๒๕	คน
มณฑล นครราชสีมา	๒,๔๓๑	คน
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๑๓๖	คน
๑๒ มลายุ มีจำนวน แยกเป็นมณฑล ดังนี้		
มณฑล นครศรีธรรมราช	๒๔๐,๖๔๒	คน
มณฑล ภูเก็ต	๓๔,๕๐๓	คน
มณฑล กรุงเก่า	๕,๒๓๕	คน
มณฑล อยุธยา	๕,๑๓๗	คน
มณฑล ชุมพร	๑,๕๘๖	คน
มณฑล ราชบุรี	๑,๓๘๐	คน

มณฑลนอกจากนี้ มีมณฑล ตะเล็ก ตะน้อ

๑๓ เขมร มีจำนวน แยก เป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นครราชสีมา	๔๑,๐๓๘	คน
มณฑล ราชบุรี	๑๕,๘๘๖	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๑๐,๗๓๒	คน
มณฑล จันทบุรี	๓,๒๕๖	คน
มณฑล นครไชยศรี	๓,๑๓๕	คน

มณฑล นอกจากนี้ มีมณฑล ตะเล็ก ตะน้อ แลที่ ไม่มีเขมรเลย

ที่เกี่ยว กับ

๑๔ มคญ จำแนกจำนวน เป็นมณฑล ดังนี้

มณฑล ราชบุรี	๑๒,๘๐๖	คน
มณฑล นครไชยศรี	๖,๘๒๒	คน
มณฑล นครสวรรค์	๒,๕๔๓	คน
มณฑล กรุงเก่า	๒,๕๓๒	คน
มณฑล นครราชสีมา	๒,๒๕๕	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๑,๗๑๕	คน

๑๕ เกวี่ยง	จำแนกจำนวน काम	มณฑล ดังนี้
มณฑล นคร สวรรค์	๑๐,๘๑๘	คน
มณฑล ราชบุรี	๖,๒๘๘	คน
มณฑล นคร ไชยศรี	๑,๒๗๓	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๕,๒๓๓	คน
มณฑล เพ็ชรบุรี	๒๘๘	คน
มณฑล นคร ราชสีมา	๖๕	คน

มณฑล นอก จาก นี้ มี ก็ มณฑล ละ ไม่ ก็ คน

๑๖ จำนวน บรรพชิต ทั้ง ๑๒ มณฑล ใน ส่วน พระ พุทธ สาสนา มี พระ ภิกษุ ๕๐, ๗๖๔ รูป สามเณร ๑๐, ๔๑๑ รูป นักบวช ใน สาสนา อื่น ๆ ๒, ๘๓๘ คน

จำนวน พระ ภิกษุ จำแนก เป็น มณฑล เป็น ดังนี้	
มณฑล กรุง เก้า	๑๑, ๔๐๑ รูป
มณฑล ราชบุรี	๗, ๖๔๘ รูป
มณฑล ปา จิณบุรี	๕, ๒๐๑ รูป
มณฑล นคร ราชสีมา	๕, ๐๔๘ รูป
มณฑล นคร ศรี ธรรม ราช	๔, ๗๕๕ รูป
มณฑล นคร สวรรค์	๔, ๕๑๐ รูป

มณฑล พิษณุโลก	๔,๗๑	รูป
มณฑล นครราชสีมา	๓,๐๕๒	รูป
มณฑล จันทบุรี	๑,๖๖๖	รูป
มณฑล ชุมพร	๑,๖๑๗	รูป
มณฑล ภูเก็ต	๑,๐๐๕	รูป
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๖๕๐	รูป

จำนวน ตามแนวจำแนกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นครราชสีมา	๓,๘๒๐	รูป
มณฑล กรุงเทพฯ	๑,๓๐๔	รูป
มณฑล พิษณุโลก	๑,๒๑๖	รูป
มณฑล นครสวรรค์	๑,๐๙๗	รูป
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๕๖๖	รูป
มณฑล ภูเก็ต	๕๐๔	รูป
มณฑล นครศรีธรรมราช	๔๓๓	รูป
มณฑล ราชบุรี	๔๒๑	รูป
มณฑล ภูเก็ต	๓๗๗	รูป
มณฑล ชุมพร	๓๔๔	รูป

มณฑล นครไชยศรี	๒๙๕	รูป
มณฑล จันทบุรี	๓๔	รูป

จำนวน นัก ขวช แยก เป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นคร ศรีธรรมราช	๒,๔๐๒	คน
มณฑล กรุงเก่า	๓๐๔	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๑๐๒	คน
มณฑล ราชบุรี	๒๒	คน
มณฑล ภูเก็ต	๔๖	คน
มณฑล ชุมพร	๓๙	คน
มณฑล จันทบุรี	๑๙	คน
มณฑล นครไชยศรี	๔	คน
มณฑล นครสวรรค์	๑	คน

ในบุคคลที่นับว่าเป็นนักขวชนี้ โดยมากเป็นชะฮ์ในศาสนาอิสลาม เพราะฉะนั้นจึงมีใน มณฑล นคร ศรีธรรมราช มากกว่า มณฑลอื่น

๑๗ จำนวนวัดใน ๑๒ มณฑลที่ได้ทำสำมะโนครัวนี้วัดพระพุทธศาสนา ๕,๖๙๙ วัด วัดศาสนาอื่น ๓๕๔ วัด

วัดพระพุทธรูปสถาปนา จำแนก จำนวน เป็นมณฑล ดังนี้

มณฑล กรุงเก่า	๑๑๒๘	วัด
มณฑล นคร ศรีธรรมราช	๘๔๓	วัด
มณฑล นคร ราชสีมา	๖๔๒	วัด
มณฑล ป่า จันทบุรี	๖๐๒	วัด
มณฑล ราชบุรี	๕๒๔	วัด
มณฑล นคร สวรรค์	๔๕๕	วัด
มณฑล พิษณุโลก	๔๒๘	วัด
มณฑล นคร ไชยศรี	๓๓๓	วัด
มณฑล ชุมพร	๒๐๓	วัด
มณฑล จันทบุรี	๒๐๑	วัด
มณฑล ภูเก็ต	๑๗๔	วัด
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๑๖๖	วัด

๑๘ คลังคา เวื่อนราษฎรรวมเข้า เดิมที ทั้ง ๑๒ มณฑล
๑,๐๕๓,๗๘๑ คลัง จำแนกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นครศรีธรรมราช	๑๘๒ ๒๒๐	คลัง
มณฑล กรุงเก่า	๑๘๓,๑๔๗	คลัง
มณฑล ราชบุรี	๑๑๘,๘๘๕	คลัง

มณฑล นครราชสีมา	๑๐๗,๐๑๓	หลัง
มณฑล ปาจิณบุรี	๕๗,๘๐๖	หลัง
มณฑล นครสวรรค์	๘๕,๑๗๐	หลัง
มณฑล นครไชยศรี	๘๑,๖๔๗	หลัง
มณฑล พิษณุโลก	๕๒,๗๑๒	หลัง
มณฑล ภูเก็ต	๔๕,๔๕๓	หลัง
มณฑล ชุมพร	๓๖,๗๙๗	หลัง
มณฑล จันทบุรี	๓๓,๑๔๒	หลัง
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๑๙,๗๘๙	หลัง

๑๙ จำนวน สัตว์พาหนะทั้ง ๑๒ มณฑล มีช้าง ๒,๐๓๖ เชือก
ม้า ๓๕,๘๑๒ ตัว โค ๑,๑๐๔,๗๕๑ ตัว กระบือ ๑,๑๔๔,๔๗๘ ตัว

จำนวนช้าง แยก เป็นมณฑล ดังนี้

มณฑล นครศรีธรรมราช	๕๖๗	เชือก
มณฑล ชุมพร	๔๑๖	เชือก
มณฑล นครสวรรค์	๒๔๙	เชือก
มณฑล ภูเก็ต	๒๓๔	เชือก
มณฑล นครราชสีมา	๒๑๕	เชือก

มณฑล พิษณุโลก	๒๐๒	เข็ชก
มณฑล ราชบุรี	๘๗	เข็ชก
มณฑล กรุง เก่า	๒๐	เข็ชก
มณฑล ปาจิณบุรี	๑๕	เข็ชก
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๑๓	เข็ชก
มณฑล นคร ไชยศรี	๘	เข็ชก

จำนวน ม้าแยกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล กรุง เก่า	๑๑,๑๒๐	ตัว
มณฑล ปา.จิณบุรี	๕,๒๕๐	ตัว
มณฑล นคร ราชสีมา	๔,๘๖๘	ตัว
มณฑล ราชบุรี	๒,๘๕๕	ตัว
มณฑล พิษณุโลก	๒,๕๗๒	ตัว
มณฑล นคร สวรรค์	๒,๔๗๐	ตัว
มณฑล นคร ไชยศรี	๒,๒๘๘	ตัว
มณฑล จันทบุรี	๒,๑๘๒	ตัว
มณฑล เพ็ชร บูรณ์	๑,๐๓๒	ตัว
มณฑล ญมพร	๖๘๖	ตัว

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๒๔๓ ทวี

มณฑล ภูเก็ต ๑๘๕ ทวี

จำนวน โคแยกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๓๓๘,๘๕๒ ทวี

มณฑล ราชบุรี ๒๘๒ ๓๘๓ ทวี

มณฑล นคร ราชสีมา ๒๔๓,๒๑๘ ทวี

มณฑล นคร ไชยศรี ๑๑๖ ๓๘๔ ทวี

มณฑล กรุงเทพฯ ๕๒,๓๒๓ ทวี

มณฑล ปาณิณบุรี ๒๔,๒๘๘ ทวี

มณฑล เพ็ชรบูรณ์ ๑๕,๔๗๐ ทวี

มณฑล ภูเก็ต ๖,๕๐๘ ทวี

มณฑล นคร สวรรค์ ๕,๖๒๘ ทวี

มณฑล พิษณุโลก ๕,๕๘๑ ทวี

มณฑล จันทบุรี ๑,๘๐๘ ทวี

มณฑล ชุมพร ๑,๐๘๖ ทวี

จำนวน กระบือแยกเป็นมณฑล ดังนี้

มณฑล กรุงเทพฯ ๑๔๘,๒๑๖ ทวี

มณฑล นครสวรรค์	๑๓๖.๓๑๗	กั๊ว
มณฑล นครศรีธรรมราช	๑๓๔.๕๕๖	กั๊ว
มณฑล นครราชสีมา	๑๐๖.๕๑๐	กั๊ว
มณฑล ภูเก็ต	๑๓๕.๔๖๘	กั๊ว
มณฑล ปรำจิณบุรี	๑๒๘.๓๐๗	กั๊ว
มณฑล พิษณุโลก	๑๐๓.๘๖๖	กั๊ว
มณฑล ชุมพร	๕๖.๖๗๑	กั๊ว
มณฑล นครไชยศรี	๖๘.๕๑๒	กั๊ว
มณฑล จันทบุรี	๔๒.๖๓๕	กั๊ว
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๒๓.๖๔๘	กั๊ว
มณฑล ราชบุรี	๑๗.๕๗๒	กั๊ว

๒๐ จำนวน ยานพาหนะ ทั้ง ๑๒ มณฑล มีเกวียน ๑๑๓ ๕๒๐ เล่ม

เรือ ๒๕๓ ๕๑๕ ลำ

๒๑ ยอดจำนวนต่าง ๆ ที่ได้ปรากฏตามบัญชีสำม โนครัวนี้ไซ้ว่า จะอ้าง หรือควรจะเห็นว่า เป็น ถ้วนแท้ที่เดียว แต่พอจะเห็นได้ว่าเป็นบัญชี ที่ได้ทำโดยดีถ้วน แต่เป็นจำนวนที่ ใกล้กับความจริงยิ่งกว่าที่ได้เคยทำแล เคยปรากฏมาแล้วแต่ ก่อน ๆ

๒๒ เมื่อได้รวม ยอด สำนโนครว มา แสดง ดังนี้ แล้ว หรือ เมื่อ ผู้ใดได้ อ่าน คำอธิบาย ญาณวิธี สำนโนครว มา ถึง ครบ นี้ แล้ว ย่อม จะ มีความรู้สึกเป็นอย่างไรเกี่ยวกับว่าน่าเสียดายที่ยังไม่ได้ทำ ญาณวิธีอย่างนี้ให้ทราบ จำนวนทั่ว พระราชอาณาจักร์ ข้อนี้ เป็น ความ จริง แต่ จำ จะต้อง รอให้เวลา ทำ ไม่ก็ ขี้ นึก คง จะ ทราบ ได้ ตลอด แต่ ข้อ สำคัญ ที่ คน ทั้ง หลาย อยาก จะ ทราบ อยู่ โดยมาก ว่า จำนวน พลเมือง ใน พระราชอาณา จักร์ สยามนี้เท่าใด ความ ข้อนี้พอ จะ รวบรวม จำนวน कुชั้น นี้ได้ โดยมณฑล ที่ ยังไม่ได้ทำ สำนโนครว เลือดยกได้ทำ ญาณวิธีสำรวจแล้วหลายมณฑลคงที่เป็นแต่ประมาณ มีอยู่แต่หัว เมือง มลายู ควร จะ ยก ยอด ญาณวิธี สำรวจมารวม कुชั้นนี้ได้ แต่ ยอด ญาณวิธี สำรวจ นี้ ตามที่ ได้ เทียบ कुชั้น ยอด สำนโนครวที่ ทำ ราย ทั่วคนโดยเลือก ใน ๑๒ มณฑลที่ได้ แสดงมาแล้ว ยอด ญาณวิธีสำรวจ น้อยกว่า จำนวน ที่ ทำ สำนโนครว ชั้น หลัง อยู่ใน ๑๐๐ ละ ๒๕ ทุกมณฑล จึง เป็นการ สมควร ที่จะ เอา เกณฑ์ ๑๐๐ ละ ๒๕ นี้มา ยก ยอด ญาณวิธี สำรวจในมณฑล ต่าง ๆ ที่ ยังไม่ได้ทำ สำนโนครว เลือดยก จึง จะได้ จำนวน ที่ ใกล้ กับ ความ จริง ยิ่งขึ้น

จำนวน พลเมือง คิด รวม ยอด ตาม ญาณวิธี สำนโนครว ที่ ได้ ทำ เลือดยก แล้ว ๑๒ มณฑล แล ที่มี เพียง ญาณวิธี สำรวจ คิด เพิ่ม ให้ ๑๐๐

ละ ๒๕ จำนวนจำนวน เป็นมณฑล ดังนี้

ที่ ทำ สำม ไนคร้วแล้ว ๑๒ มณฑล ๓,๓๗๒,๑๔๖ คน

มณฑล ชีสาณ ๕๑๕,๗๕๐ คน

มณฑล อุกกร ๕๗๖ ๕๔๗ คน

มณฑล กรุง เทพ ๖ ๔๕๓ ๖๗๗ คน

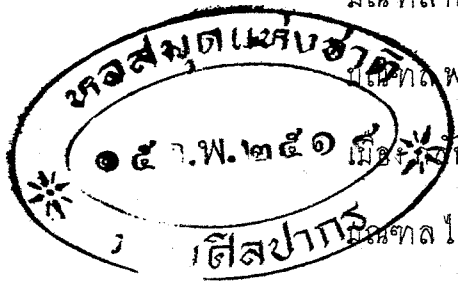
มณฑล พายัพ ๔๘๕ ๕๖๓ คน

เมืองขึ้น ๓๐๐,๐๐๐ คน

มณฑล ไทรบุรี ๒๑๕ ๐๐๐ คน

มณฑล บุรพา ๒๐๘,๘๖๘ คน

เมือง ตรัง กานู ๑๑๔,๘๕๕ คน

รวมเข็ทเสริจคามยอกคบายูชิตที่ไค้เสทงมกนี้ พอจะเห็นไค้ว่าจำนวนพลเมือง

ไนพระราชอาณาจักรสยามนี้ราว ๖,๖๘๖,๘๔๖ คน

เป็นไค้ดีกับความจริง ถ้าจะผิดบังก็แต่จำนวนพลเมืองที่มีจริงมากกว่านี้

คง ไม่น้อย กว่า จำนวน ไนสำมไน คร้วนี้ เป็น แน่

